

Kje je meja med interesno gibljivostjo in integracijskim kaosom?

I

Izostren problem, ki je danes prisoten v jugoslovanski družbenopolitični javnosti na eni in v družboslovju na drugi strani, je vprašanje: pluralizem kot prvina strategije osvajanja politične oblasti, kasneje (po »zgraditvi oblasti«) pa »pozabljanje« na pluralizem in korakanje v enopartijski sistem. Mislim, da je to vprašanje, na katerega morajo družboslovci neprestano odgovarjati; in to ne samo kot odgovor na izzive drugih, temveč tudi kot odgovor na tezo, ki je danes še kako prisotna tudi pri soočanjih z evrokomunizmom.

Socialistično samoupravljanje bi poimenoval kot zgodovinsko alternativo birokratskim in hierarhičnem oblikam družbene organizacije in prav to dejstvo izostruje tudi vprašanje politično praktičnega pomena in teoretične razčlenitve pojma pluralizma samoupravnih interesov.

Če razpravljamo o pluralizmu samoupravnih interesov, bi morali kot posebej pomembno izpostaviti vprašanje, ali in kako naš pluralizem samoupravnih interesov ustvarja in razvija svoja *lastna* pravila igre v samoupravni demokraciji. Ali pa se, če bomo pluralizem razvijali naprej, hote ali nehote približujemo politično partijskemu pluralizmu?

Pluralizem samoupravnih interesov je uveljavljen v našem razsrediščnem političnem sistemu kot strukturna prvina samoupravne družbe. V nedvoumnem smislu je takšen pluralizem samoupravnih interesov institucionalno vzgrajen v sistem prek delegatskega sistema. Ta pa je razvil večje možnosti artikulacije interesov in manjše možnosti integracije (strnitve) interesov. Vprašanje je, zakaj je večja možnost artikulacije in zakaj manjša sposobnost integracije interesov? Pluralizem samoupravnih interesov se lahko razvija le v razmerah podružbljanja politike in v sistemu, ki se odmika od etatizacije. Danes pa smo priče obratnim procesom. Ali ni tudi to razlog, da uveljavljanje pluralizma samoupravnih interesov »šepa«? Mar nismo v obdobju, ko smo priče (re)etatizacije, ponovnemu naraščanju administrativnih ukrepov?

II

Ni sporno dejstvo, da je naša jugoslovanska družba nacionalno pluralistična družba. V tem smislu je vprašanje, kako razumeti nacionalno pluralistično družbo, ki ni niti »nacionalna«, niti »anacionalna« tvorba. Samo dejstvo, da danes narašča število ljudi, ki se izjasnujejo za

Jugoslovane, ni nenormalen pojav; ne more pa biti ta pojav dokaz zrelosti nacionalnih odnosov pri nas in merilo za urejevanje odnosov v federaciji.

Mislim, da je zelo pomembno, da izpostavimo povezovanje nacionalnega in razrednega. Le takšen samoupravni federalizem, ki korenini na neegoistični podlagi v materialnem razvoju republik in pokrajin in ki upošteva tudi ustvarjalnost, produktivnost dela v republikah in pokrajinah, je lahko neke vrste mobilizacijski naboj, s katerim se lahko uveljavlja sprejemljivi nacionalni pluralizem in na čemer naša federacija stoji ali pade. Skratka, gre za to, da ob vsem nacionalnem pluralizmu pri nas federacija vendarle ni neka oblika lovljenja trenutnega pragmatičnega ravnotežja med »sredobežnimi« in »sredotežnimi« silami v Jugoslaviji. To vprašanje se mi zdi zlasti pomembno, ker iz praktičnih izkušenj vemo, da se vprašanje nacionalnega pluralizma kaj lahko tudi izrablja. Z nacionalnim pluralizmom se lahko manipulira zlasti še v razmerah neuskklajene ekonomske strukture in neenakomernosti razvoja.

Če govorimo o pluralizmu nacionalnih interesov, potem bi kazalo izpostaviti tudi tezo, da – če to apliciram na slovenski narod – slovenski narod utrjuje svoj položaj v razvijanju materialne in duhovne komunikacije Slovenije z jugoslovanskimi narodi. Na dlani je, da v stikih z drugimi jugoslovanskimi narodi Slovenci pridobivamo, brez teh stikov pa usodno izbubljam.

Mimo povedanega pa dodajmo, da je prav, da se celotna Jugoslavija in tudi vsak jugoslovanski narod široko odpre tudi v svet. To še kako velja za Slovence. Upoštevati moramo, da je Slovenija v Evropi in v svetovnem prostoru, kjer se prav tako odvijajo integracijski procesi. Odprtost slovenske družbe – upošteva je samoupravne okvirje jugoslovanske skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti – lahko pripomore, da se izognemo provincialističnim skominam in skušnjavam in nevarnostim slovenske samozagledanosti. Gre preprosto za to, da dosežemo odmev Slovenije kot federelne enote Jugoslavije dejansko povsod v svetu. Vsak narod, ki ne želi biti torzo, se mora odpirati tudi izven državnih meja.

Slovenski narod z lastno sposobnostjo in napredkom premaguje ovire pri svojem razvoju. Problem razvoja slovenskega naroda je vendarle prvenstveno stvar slovenskega naroda samega, ne pa nekaj izven njega. Slovenski narod, ki je polnoleten in ki nosi odgovornost za svoj razvoj, mora kar najbolj razvijati ustvarjalno dejavnost, spraviti na površje svoje ustvarjalne sile povsod tam, kjer so poniknile in se uveljaviti s kvaliteto na vseh ravneh svojega delovanja. Ustvarjalni zalet si mora zagotoviti slovenski narod sam.

III

Zelo pomembno se mi zdi, da so v pluralizmu samoupravnih interesov takšni interesi dovolj vidni, da so prosojni, da so pod žarometi samo-

upravne presojevalne javnosti. Izhajal bi iz tega, da interesi sami po sebi niso izvor neobvladanega partikularizma. Nasprotno: zelo je funkcionalno, če se interesi svobodno izrazijo, tako da v tem smislu prihaja do izraza interesna konfiguracija, pa četudi je nacionalno prepletena in zapletena. To je najboljši odpor birokratizaciji. Če so interesi skriti, je to negativna prvina v jugoslovanski federaciji, ki ustvarja plodna tla za samovoljo in zamegljuje nacionalno in razredno.

Stojim na stališču, da je pluralizem samoupravnih interesov realna podlaga socialistične demokracije in da je povsem možno, da se takšen pluralizem samoupravnih interesov razvija v soočanjih tako z etastičnim centralizmom kot tudi z iracionalnim partikularizmom. Oba ta dva pojava razgrajujeta samoupravno družbo. Skratka, gre za vprašanje razumne meje med (nujno) interesno fleksibilnostjo na eni in integracijskim kaosom na drugi strani. To so nedvomno usodni problemi, s katerimi se danes jugoslovanska družba srečuje. Očitno je, da izhod ni v nepriznavanju interesnih razlik, v nekakšni sivini interesov, v vračanju v lažno monolitnost, temveč v krepitvi politične akcije med ljudmi, v uresničevanju socialistične zveze delovnega ljudstva kot družbenopolitične sinteze.

IV

Naj sklenem z ugotovitvijo, ki se zdi poudarjeno aktualna zlasti v sedanjem času. Izhajam iz podmene, da vsi interesi prav gotovo niso stalnica s stališča subjektà (naroda, narodnosti, razreda), da niso nepremakljivi, ampak se v dinamiki družbenih odnosov tudi spreminjajo. Tudi v Jugoslaviji se moramo zavedati, da vsaka navidezna harmonija interesov skriva v sebi tudi latentne spopade interesov; ali pa, kar nam pričajo mnogi dogodki: spopad interesov je včasih samo časovno odgoden, »premaknjen« je v »ugodnejše« čase.

V današnji krizni situaciji se interesi izrazito *problematizirajo*. Vsak interesni agregat, če razpravljamo z zornega kota pluralizma samoupravnih interesov, pa bodisi da gre za republike, pokrajini, pa tudi občine in delovne organizacije, se v nekem smislu čuti danes prikrajšanega. Razlog za takšna stanja interesni agregati ne iščejo toliko pri sebi, temveč rajši pri »drugih«. To je danes ena izmed izrazitih pojavnih oblik uveljavljanja interesov v jugoslovanski družbi.

Očitno je, da naloga političnega sistema ni le v spodbujanju interesnega soočanja, ampak predvsem v povezovanju interesov, a če je le mogoče, glede na to, da smo v samoupravni družbi, ne s posredovanjem politične oblasti. Mislim, da je za današnjo jugoslovansko družbo bistveno, da uveljavljamo neke vrste *samoposredovanje* interesov. To lahko izpade tudi kot protislovje, a vendar: pod tezo »samoposredovanja interesov« razumem ravno uresničen izvorni delegatski sistem. Pomeni: odmikanje od vseh oblik »mediacije«, tedaj odmikanje od vseh načinov

oblastniškega posredovanja, politične manipulacije in družbeno nesprejemljive hierarhizacije odnosov. V tem sklopu ima nezamenljivo vlogo le takšna zveza komunistov (kot faktor interesne integracije), ki je smerodajni dejavnik, ki preprečuje, da se republike in pokrajini ne spridijo v razsute parcele, obvladovane po republiško pokrajinskih glavarjih.

SILVO DEVETAK

Povezovanje s Slovenci v zamejstvu in položaj narodnosti v SR Sloveniji

Narodno vprašanje obsega danes tako rekoč vse pore človekovega življenja, čeprav je večkrat zakrito za drugimi družbenimi pojavi. Racionalisti so pričakovali, da se bo ta človeški in družbeni fenomen razkrojil v morju tehnološkega napredka, ki skupaj s silnim razvojem komunikacij povečuje uniformnost človeštva v vsakršnem pogledu. Vendar so končni rezultati v mnogih primerih ravno obratni. Omejil se bom le na dve posplošeni ugotovitvi:

Prva, splošni odtujenosti, ki jo nosi s seboj razvoj sodobne civilizacije, se je človek začel čedalje bolj obračati »k samemu sebi«, v iskanje smisla svojega obstoja in kreativnosti. V tem iskanju so kultura, jezik, zgodovinske tradicije, način življenja in dožemanja sveta (neglede na ideologijo) trdni temelji, na katere se je začel čedalje bolj opirati, da bi v splošni uniformnosti našel svojo osebnostno in skupinsko bivanjsko obliko in smisel. To je med drugim pripeljalo do novega zagona za razmah narodnih in jezikovno kulturnih gibanj v šestdesetih letih, ki se z različno intenzivnostjo in v različnih zunanjih oblikah pojavljajo po vsem svetu, najbolj organizirano pa v Evropi.

Druga, skokovit razvoj komunikacij je resnično bistveno prispeval k planetarni povezanosti in uniformnosti človeštva v vsakem pogledu (od oblačenja do načina prehrane), vendar je po drugi strani, kar si je na prvi pogled med seboj nasprotujoče, povečal vrednost o razlikah med nami. Danes so, naprimer, problemi neke male etnične skupine, ki je še do včeraj živela »bogu za hrbtom«, s televizijsko in filmsko kamero lahko še isti dan prisotni v vsem svetu.

Glede večnega vprašanja, ki spremlja zlasti marksistični pogled na narodno vprašanje – odnosa med »narodnim« in »razrednim«, so nekateri meščanski strokovnjaki celo prepričani, da bo ob koncu stoletja spricho hitrega razraščanja etničnih gibanj v svetu narodnostno vprašanje v postindustrijskih družbah potisnilo v ozadje razredna nasprotja.¹ Takšne ocene

¹ Glej: Devetak, Silvo: Etnos kot dejavnik v mednarodnem sodelovanju z vidika narodnih manjšin. (V tisku za Zbornik tržaškega inštituta Antonio Gramsci);